

Az idők tanúja

szöveg: Elek Lenke, fotó: Ráday Mihály

Naponta araszolunk át az Erzsébet hídon, rácsodálkozunk – ha olyan a kedvünk, és nem sűrű a köd – a páratlan budapesti panorámára, és közben futólag rápillantunk a híd lábánál a Belvárosi Nagyboldogasszony Plébániatemplomra. A legtöbb budapesti lakos és külföldi látogató számára ez egy a sok közül. Pedig az épület több figyelmet érdemel – maga az élő történelem, mondhatnánk, ha nem szégyellnénk ezt a közhelyet. De, mint kiderül, 21. századi történelem is.

A Nagyboldogasszony templomot akár képes történelemlékvé, egyben stílusgyűjteménynek is nevezhetnénk, annyiféle építészeti és művészeti korszak jegyeinek együttese. Pár hónapja megújulva fogadja látogatóit. Itt, a rómaiak által is stratégiai erődje, de már ez is egy korábbi helyőrségi maradványra épült. A régészek megállapították, hogy a Kr. utáni 4. századi parancsnoki épület falmaradványa a most kialakított altemplom oldalfalában rejtkezett. Feltárták a Szent István korában épült román templomot is, és arra a következtetésre jutottak, hogy a Vata-féle

pogánylázadáskor itt ravatalozhatták fel az 1046-ban megölt, az akkori nevén Kelen-hegyről kétkerekű taligán letaszított Gellért püspököt.

Imádkoztak Allahhoz és Jézushoz

A legújabb kori ásátások felfedték, hogy az egyetem tömbje és a templom alatt a római katonai erőd Kr. u. 348 és 350 között épülhetett, amit egy kis bronzszobor és a 310 körül kiadott Constantinus-érme bizonyít. Megtalálták az épület fűtőcsatornáját és a téglapadlós, fűthető helyiségeket. A 374-ben történt szarmata támadás után leégett, ám megmaradt néhány jelzett tégl

abból az időből, amikor civilek is lakhattak az erődöt. (Ez derül ki egyebek között a Budapesti Történelmi Múzeum régésze, Beszédes József kutatási beszámolójából.)

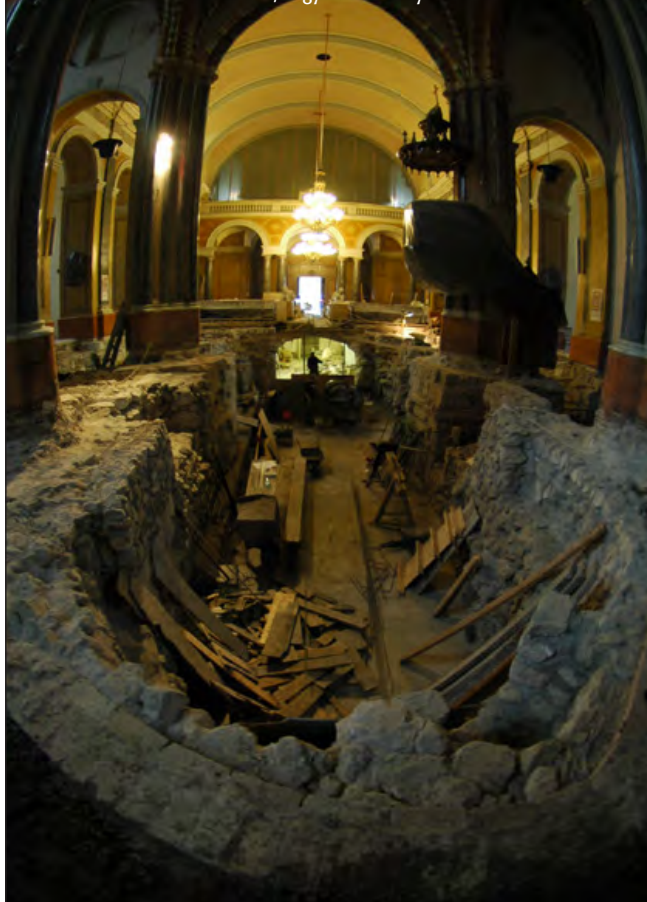
Az évszázadok alatt minden volt ez az épület, római erődötől török dzsámiig, temetőtől és gőzfürdőtől koronázási templomig –, amely tények önmagukban is jellemzik a magyar történelem mozgalmas és vérzivataros évszázadait. Imádkoztak benne Allahhoz és Jézushoz. És ami a legmeglepőbb, hogy ma is áll.

Rómer Flórisal kezdődött az épület régészeti, művészettörténelmi értékeinek felfedezése a 19. század második felében. 1890-ben jelent meg a történetéről Némethy Lajos alapos munkája. 1895-ben felvetődött a templom lebontásának vagy eltolásának ötlete az Erzsébet híd építése kapcsán. A terv – bár egészen 1937-ig napirenden volt –, végül nem valósult meg, a műemlék épület az eredeti helyén maradt. Az 1932–44 között végzett ásátást és falkutatást követően, illetve az 1944–45 évi háborús károkat felszámolva 1948-ra helyreállították a szentélyt, később a hajót és a tornyokat. 2010-ben feltárták a szentély keleti záródásának freskódíszzeit. 2014–15 között újabb ásátás után váltak láthatóvá a padlózati alatti r

Először a főbejárat felőli, nyugati oldalon bontották ki a padlót, és tárták fel a föld alatti részt

Ezt követően került sor a keleti, vagyis a szentély felőli oldalra

mai és középkori maradványok. Ez után következhetett a belső tér helyreállítása.

Az eredményt ősszel újságíróknak is bemutatták, akik a legújabb rekonstrukció látványosságait *dr. Osztie Zoltán* plébános vezetésével ismerhették meg. Amint akkor elhangzott, a belső felújítás 600 millió forintba került, ennek egy részét a főváros, valamint a központi költségvetés állta, de az egyházmegyei magánadakozók forintjait is felhasználták.

A föld alá merészkedtünk először, hogy megtekintsük az ősi alapfalakat. Itt tárták fel a hajdani római helyőrségi épület parancsnoki szobájának kőből készült járólapjait, és láthatóvá tették az egykori vízvezetékrendszer kisebb szakaszát. A főváros legnagyobb épen maradt farkasfogas párkányzatú római kori falrészre különleges látnivaló. Az egyik kis oldalsó fülkében helyezték el az ide eltemetett hajdani előkelőségek csontjait, s a falra fölteszik a korabeli sírfeliratok tábláit.

A régészek rátaláltak a középkorban idetemetett nemesek maradványaira is. Négy méter mély feltáró árkot ástak a főbejárattól egészen az oltárig, ahol kelta kori edénymaradványokra is leltek.

A feltárt római kori emlékek egy része – ahogyan Beszédes József egy tanulmányában fogalmaz – bemutatható lesz a ki-

alakítandó altemplom mellett – „*ami mindenképpen örömteli fejlemény azok után, hogy a késő római erőd sokáig megtekinthető északi falát és egyik oldaltornyát a Március 15. tér rekonstrukciója során lényegében elfedték a látogatók elől*”.

A BUDAPEST 2014. évi decemberi számában részletesen beszámolt a munkálatakról. Az alaprajzot kísérő képaláírásban egy olyan mondat olvasható az altemplom átalakításával kapcsolatos megfontolások között, amit a fentiekhez mintegy ellenpéldaként kapcsolhatunk hozzá: „*A tervet vitatja a Műemléki Terveztanács, megkérdőjelezve, vajon kell-e a templom alatt egy újabb »liturgikus tér«, beáldozva a most feltárt római, középkori, török-kori és barokk részleteket?*”

Az altemplom végében lévő, egyszerű vörösmárvány lappal fedett új oltár köré most barokk apostolszobrok kerültek. Az áldott állapotban lévő Madonnát ábrázoló, carrarai márványból Nürnbergben faragott szobor tipikusan gótikus. Az oltár közelében találtak rá a *Proberger* kriptára (a mostani beavatkozás után ez sem maradhatott a helyén). A család feje hajdan serfőzőmester és Pest első bírása volt.

A román kori altemplom most hófehérre meszelt boltíves falait néhol freskótöredékek díszítik. A legérdekesebb, altemplomi

mélységű, új feltárású területeket a mai templomszint jobb oldali padsora mellett kialakított üvegjárdaóról is megnézhetjük.

Bár tizennégy építészeti és művészeti stílus hagyta itt lenyomatát, a két legfeljebb a barokk és a gótikus. A barokk térfelet négyszakaszos, hevederekkel elválasztott, fiókos dongaboltozat fedi, melynek a középkori alapok megtartása miatt szokatlanul nagy a feszítvéja – tudtuk meg a sajtóbemutatón az idegenvezetőtől. A bejárat felőli oldalon a toszkán kőoszlopokon nyugvó, félköríves árkadokkal és reneszánsz kőbáb-korlattal ellátott kórus húzódik. A barokk szakaszban a főhajó mindkét oldalán kis oldalkápolnák sorakoznak. A gótikus szakaszon a két rövidebb és egy tágasabb boltszakasz pillérekötegei és keresztboltozatos mennyezete nyújtanak érdekes látványt. A két reneszánsz pasztofóriumban az egyik arany ereklyetartó *Szent László* király, a másik pedig *Árpád* *Szent Erzsébet* csontmaradványait őrzi.

A templom koncertorgonáján gyakran játszott és a kórust is vezényelte itt *Liszt Ferenc*, akinek emlékét márványtábla őrzi. A mester évekig élt a templom plébániaházának emeletén, amíg meg nem épült a konzervatórium, ahol megkapta pesti lakását.

A főoltár kegytartójában, a velencei pátriárka pecsétjével ellátott ereklyetartóban megismerhetjük *Szent Gellért*nek az itáliai Muránóból hazahozott sarokcsontját.

Egymásra épülő korok dokumentuma...

Belépődíj – miért is?

A plébános ezen az őszi sajtóbejáráson közölte: belépődíjat szednek. Az ezer forintos, illetve három eurós belépődíj fejében négy nyelvű részletes, tízoldalas tájékoztató füzetet is kapnak a turisták, és a látogatók számára szakavatott idegenvezetést biztosítanak. Az imádkozni jövőnk külön útvonalon juthatnak el a padokhoz. Ám amikor a minap beléptem a templomba, senki nem kérdezte tőlem, miért jöttem. Imádkozni akarok-e, vagy csak megtekinteni a közpénzből fedezett több éves munka eredményét. Az egyik barátomnak azt mondták, ők tudják, kik szoktak itt imádkozni, ismerik őket. Turisztikai terméknek, bevételt termelő létesítménynek tekintik a templomot – hasonló a helyzet a Mátyás templommal is. A belépődíjat persze sokféle hasznos célra lehet fordítani, de a nem profitra törekvő templomok is: működnek.

Néhány, részben ezzel összefüggő kérdésünkre – amelyeket e-mail-en elküldtünk – szerettünk volna választ kapni. Érdeklődésünk arra irányult, hogyan alakult a be-
ruházási összeg összetétele, mire fordítják a

turisztikai bevételt, mennyire rúgott eddig ez a summa, hányan látogatták a templomot, honnan lehet kideríteni, hogy valaki csak imádkozni jön-e ide, vagy másért. Többszöri levélváltás után közölte a turisztikai és kommunikációs referens (!), hogy nem kívánnak lapunknak interjút adni.

Én magam több alkalommal ellátogattam ide. Legutóbb be sem tudtam lépni, mert tatarozzák a főbejáratot! Az oldalbejáratnál egy igénytelen kivitelű „ticket” felirat tájékoztatja a bóklászó turistát, hol tekintheti meg belülről Isten házáat. Odabent a pénztárnál egy kedves hölgy fogad, mondom, csak be szeretnék pillantani – tessék csak – mondja, és nem kér pénzt, nem ad jegyet. Arról a három fiatal franciától, akik utánam érkeznek, lerí, hogy nem magyarok – tőlük persze kér. Meglepve konstátálom, hogy a templom egy része el van barikádózva odabent: építkezés miatt. Mikor pedig kifelé jövök, látom, hogy az épület oldalában is folyik még a tatarozó munka.

Azok a fránya franciák!

Weblapjuk izléses, visszafogott, mutatós, naprakész. Számos információval szolgál a programokról, megtudjuk, mikor van olasz és angol nyelvű, az altemplomban pedig gyertyafényes szentmise, amely bizonyára azoknak is élmény, akik nem gyakorló hívők.

A weblapon elérhető a Pesti Főtemplom című újság is. Tanulságos lapozgatni. Meglepő írásokkal találkozhat ebben az is, akinek semmi köze nincs a katolikus valláshoz. Például az októberi számból megtudhatjuk, hogyan éltek pár ezer éve a zsidók Palesztinában, milyen volt a társadalmi berendezkedésük, mivel foglalkoztak, milyen jogai voltak és nem voltak a zsidó asszonyoknak. De olyan témákat is boncolgatnak a szerzők, mint Értelmelem és érzelem – és most nem *Jane Austenre* gondolunk – A szabad akarat és a lelki egészség, valamint Politika és erkölcs.

A lap 20. számában dr. Osztie Zoltán plébános számol be egy katolikus francia újságíróval készült interjújáról is, amely végül nem született meg: *„Pár héttel ezelőtt megkeresett a francia (katolikus) napilap, a Lacrois újságírója, hogy a magyar állapotokról interjút készítsen. A közvetítő egy tolmács volt, aki velünk fölvette a kapcsolatot. A megbeszélés napon egy öntudatos, kicsit felsőbbrendű magas úr jelent meg a fordító hölgygel. Kérdéseket tett föl a mai magyar valóságról. Köszönetemet és örömmömet fejeztem ki amiatt, hogy az általa írt cikk révén talán kicsit reálisabb kép is eljut a nyugati világba rólunk, mint amit általában a sajtó kialakított*

A boltozatos előtér az altemplomban, amelybe a nyugati kapu belső oldaláról lehet lejutni

A keleti oldalon kialakított új, miszésésre is alkalmas terület

A visszaépített padlóba illesztett üvegezett járófelület alatt megtekinthető a régészeti feltárás meghagyott része

Fotó a felújítás utáni állapotról

és folyamatosan erősít. Adtam egy leírást az életünkről. Szóltam azokról a történeésekről, amelyekre büszkék vagyunk. Arról, ahogyan a magyar kormány kezeli a migráns ügyet, amellyel példát mutat Európának. Említettem az Európai Unió hazug politikájával szemben miniszterelnökiünk realpolitikáját. Ezzel szemben (például) az osztrák kancellár gyalázkodó, hazug magatartása áll. Ő azóta megbukott, de Magyarországtól senki sem kért bocsánatot a valótlan állítások miatt, melyek megítélésünket jóvátehetetlenül torzították, rontották... A dekadens nyugat tanulhat tőlünk, mi most is védjük őket. A tapasztalat az, hogy példánkat, megoldásainkat előbb vagy utóbb követik. Ezek után érdekes volt a tolmács hölgy vélekedése. Megállapította, hogy a francia úr egyre inkább

kedvét veszteni látszott, egyre lehangoltabbnak tűnt. Végül megmutattam az ásatásokat és a rekonstrukciót, mely dokumentálja magyar nemzetünk ezer éves keresztény múltját. A talajt vesztett Európa csatlakozhat hozzánk!...

Megállapodtunk, hogy – szokás szerint – vendégünk a cikket megírja, elküldi és jóváhagyásával jelenhet meg. A beszámoló hazánk helyzetéről mind a mai napig nem készült el! Talán, mert nem egyezik meg a mondandó azzal az előítélettel, mely Magyarországot sújtja, s melyet az újságíró alátámasztani kívánt? Talán, mert a liberalizmus meghatározta az ő hozzáállását is, melynek következménye, hogy gondolkodhatunk és mondhatunk mindent, ami az ő ideológiájuknak megfelel, azon kívül

A nevezetes török-kori imafülke, a mihrab (a Mekka felé néző déli oldalfalban alakították ki) és egy gótikus fülke

pedig semmi nem számít? Az úr nyitott érdeklődéssel valóban ránk volt kíváncsi, vagy mi szél hozta hozzánk? Tapasztalat bizonyítja, hogy az igazság előbb-utóbb napvilágra kerül!" ●

Évszázadok krónikája

- 1211-ben itt jegyezte el a gyermek (Szent) Erzsébetet Lajos, türingiai őgróf
- 1242-ben a tatárjárás elpusztította az épületet
- 1370–1490 között (Anjou) Nagy Lajos király háromhajós gótikus templomot építtetett a helyére
- 1490-ben itt koronázták meg Ulászló királyt
- 1541-ben török dzsámi lett belőle, a korból fennmaradt egy imafülke, egy úgynevezett mihrab, amely szokás szerint Mekka irányába, a Kába-kő felé néz. Az imafülke formája sem véletlen: Allah fülkagylóját idézte a török hívőknek
- Evlia Cselebi utazó két török gőzfürdőt is említ páratlan értékű forrásmunkának számító útinaplójában
- 1686-ban a templom leégett, de megmaradt a középső, gótikus csarnok, amelyet 1725-ben kijavítottak
- 1713-ban ismét tűzvész pusztított a templomban. Az épület körüli temetőt a piarista rendház és iskola építésekor felszámolták
- 1739-ben kapta meg barokk stílusát
- 1805–1808 között Hild János restaurálta
- 1860-ban itt ravatalozták fel gróf Széchenyi Istvánt
- 1867-ben I. Ferenc József császár itt esküdt meg, hogy megvédi a magyarokat minden támadástól, mielőtt megkoronázták a Mátyás-templomban
- 1889-ben Steindl Imre felújította a szentélyt, freskókkal és Zsolnay-kerámiákkal díszítette, valamint eltávolította az 1836-os oltárt, Hild József alkotását, amelyet Rákoskeresztúrra szállítottatott
- 1944-ben az egyik torony és a szentély megsemmisült. 1945-ben Gerő László végezte a helyreállítást, az új oltár elhelyezését
- 1957-ben került a helyére az új toronysisak
- 1976–77-ben újították fel a barokk templombelső
- 2002-ben helyezték ide Gellért püspök ereklyéit Muránóból. 2006-ban pedig ide kerültek Szent László és Szent Erzsébet ereklyéi is
- 2010-ben megtalálták a főoltár mögé befalazott XIV. századi gótikus Madonna-freskót
- 2011-ben a templom előtti park (Március 15. tér) restaurálása során Mezős Tamás helyreállította a homlokzatot. A felújítás tovább folytatódott
- 2016. augusztus 14-én – a Budapesti Történeti Múzeum régészeti feltárása és a teljes felújítás után – Erdő Péter bíboros avatta fel a templomot